

vztahy imaginace a percepce. Jeho pojetí vychází z výzkumných nálezů Coopera a Sheparda, na jejichž základě jsou koncipovány nové vztahy mezi oblastmi představování a vnímání; zvláštní pozornost je věnována problematice tzv. psychické rotace a utváření zrcadlových obrazů — představ.

G. Kaufmann (Norsko) v sedmé kapitole informuje čtenáře o koncepční základně utváření kognitivních modelů představ. Rovněž zde jsou východiskem práce Kosslynovy, ale i Paiviovy, Neisserovy atd.

Osmá kapitola, jejímž autorem je Y. C. Yuille (Kanada), upozorňuje na základě důsledné analýzy experimentů realizovaných v rámci výzkumu utváření představ a průběhu imaginativních procesů, na některé nedostatky (resp. přímo na neudržitelnost) pouze experimentálně psychologického přístupu k této problematice.

V deváté kapitole referuje D. F. Marks o neuropsychologických základech imaginativních procesů; z tohoto hlediska autor nově posuzuje vztahy imaginace a vědomí, problematiku eidetické představivosti, snění, halucinací atd. Podnětné jsou i informace o možnostech uplatnění EEG při identifikaci imaginativních procesů.

Závěrečná desátá kapitola, jejímž autorem je opět D. F. Marks, je jednak souhrnem dosavadních výzkumných přístupů, jednak reflektuje autorovo úsilí o koncipování nové strukturální teorie utváření představ. Dosavadní přístupy jsou přehledně shrnuty do šesti paradigmat (experimentálně kognitivního, psychoanalyticky-disociativního, behaviorálního a založeného na S-R koncepci, neuropsychologického a psychobiologického, vývojově psychologického na základě koncepce J. Piageta). Závěr kapitoly přináší podnětné úvahy o vztahu imaginace a psychopatologie.

Práce je doplněna kombinovaným jmenným a věcným rejstříkem, soupis literatury následuje vždy bezprostředně za příslušnou kapitolou (celkový soupis použité literatury by však byl nepochybně přínosný). Práce nepřináší celkový přehled a úplnou informovanost o problematice imaginativních procesů; to ovšem nebylo ani cílem autorů (takovému zámeru, pokud je při současné informační explozi v této oblasti vůbec myslitelný, odpovídá spíše monumentální čtyřsvazkový projekt „Imagery“, zpracovaný podstatně rozsáhlejšími autorskými i edi-

torským kolektivem). Přináší však rozsáhlé penzum aktuálních informací relevantních názvu práce a v tomto smyslu je — zejména pro čs. psychology, pociťující již delší dobu nedostatek informačních zdrojů v této oblasti — vítaným přínosem.

V. Kebza

S. Kratochvíl

PSYCHOTERAPIE

Směry, metody, výzkum

Praha, Avicenum 1973, 3. přepracované vyd., s. 308

Kratochvilova učebnice psychoterapie se objevuje na našem knižním trhu ve třetím, přepracovaném vydání. Ke třem edicím došlo v rozpětí 17 let a je skutečně poučné jejich vzájemné srovnání, neboť každá z nich zrcadlí — při autorově profesionálně dokonalém přístupu — stupeň vývoje i hlavní problémy nejen naší, ale i světové psychoterapie.

Prvnímu vydání v roce 1970 předcházelo opublikování dvou vysokoškolských učebních textů: Psychoterapie, SPN, Praha 1966 a o dva roky později Výzkum v psychoterapii (Psychoterapie, II). Již v prvním vydání najdeme členění učebnice na tři oddíly — popis nejdůležitějších směrů v psychoterapii, přehled hlavních metod a shrnutí problematiky výzkumu v psychoterapii. Druhé vydání (1976) je doplněno o stať o psychoterapii v socialistických zemích a podrobným výkladem kroměřížského systému terapeutické komunity.

Nynější třetí vydání (308 stran, 6 tabulek, 53 fotografií) má téměř o sto stran menší rozsah než vydání druhé, přesto je látka opět inovovaná, a to v některých kapitolách podstatně, aniž by byl čtenář ochuzen o důležitá fakta. Oddíl o současných směrech má bohatší členění, neboť jako samostatná pojednání jsou uváděny dílčí kapitoly o patogenetické psychoterapii, komunikační psychoterapii a tvarové terapii. Patogenetická psychoterapie navazující na teorii osobnosti V. N. Mjasiščeva nabyla v posledních letech na významu a inspirovala řadu prací z oblasti psychoterapie neuróz i psychóz. Komunikační psychoterapie představuje v současné době závažný pokus o systematický výklad vzniku některých psychických poruch i možnosti jejich reparace. Pasáž o tvarové terapii není sice podstatně rozšířena, ale významné místo tohoto poměrně mladého terapeutického přístupu je oprávněně zdůrazněno osa-

mostatněmí stati jako dílčí kapitoly. Pojednání o behaviorální terapii je bohatší o nové poznatky zdůrazňující význam kognitivních faktorů při léčbě poruch chování.

Těžiště oddílu o současných směrech v psychoterapii spočívá v závěrečné subkapitole o syntetických snahách v psychoterapii. Autor zde záměrně nemluví již jen o syntetickém pojetí, ale o syntetické psychoterapii. Podrobněji rozpracovává myšlenku alternativních cest vedoucích k uzdravení, zamýšlí se nad psychoterapeutickou polypragmázií a uvádí nové příklady současných syntetických pojetí. Zde je také obsaženo Kratochvílovo psychoterapeutické krédo, nebo alespoň jedna z jeho premis, že správný je takový psychoterapeutický postup, který přispívá k trvalému prospěchu nemocného. Tyto myšlenky jsou podrobněji rozváděny v kapitole o syntetickém a diferencovaném přístupu. Komplexní syntetické stanovisko bylo poprvé formulováno Bouchalem a Kratochvílem před více než dvaceti léty. Psychoterapie v tomto pojetí nepředstavuje uzavřený myšlenkový systém, ale přístup otevřený novým poznatkům z výzkumu i praxe. Zřetel na symptomatiku a etiopatogenezu, osobnost pacienta i osobnost terapeuta respektuje vlastně všechny relevantní proměnné při psychoterapeutickém procesu a vytváří tak styčná hlediska s přístupem interakčním nebo interfunkčním, dnes v naší psychologii často zdůrazňovaným.

V oddíle o metodách psychoterapie zachovává autor sice původní členění kapitol, avšak v řadě ohledů je doplňuje. Stať o racionální psychoterapii je obohacena o popis systémů racionální psychoterapie, především Beckova a Ellisona. Spojení empatické a abreaktivní psychoterapie do jedné kapitoly působí poněkud formálně. Vynecháno je použití LSD k psychoterapeutickým účelům, neboť v poslední době u nás značně pozbylo na významu. V kapitole o tréninkových technikách autor oprávněně zařazuje základní výklad o nácviku asertivního jednání. Stať o psychoanalytické psychoterapii je rozšířena o charakteristiku krátké psychoterapie s analytickou orientací. Z historického hlediska je sice plně oprávněné spojení krátké psychoterapie s psychoanalýzou, ale na druhé straně může tak u čtenáře vzniknout mylný dojem, že krátká psychoterapie opírající se o jiná ideová východiska než psychoanalytická neexistuje.

Oddíl o skupinové psychoterapii je inovován podstatně. Přibývá výklad topologického a eklektického směru, stať o skupinové psychoterapii psychóz, terapeutické komunitě a rodinné terapii. Je to pochopitelné, neboť objem poznatků o skupinové psychoterapii se v době mezi druhým a třetím vydáním práce značně rozrostl a autor sám v tom údobí publikoval řadu monografií dotýkajících se oblasti skupinové psychoterapie (Skupinová psychoterapie neuróz, I. a II., Terapeutická komunita, Manželská terapie).

Zcela unikátním a přitom informativním přehledem zůstává kapitola o psychoterapii v socialistických zemích. Je zde přesně zmapována současná situace v psychoterapii těchto zemí. Pokud jde o naše podmínky, podává se i přehled možností praktického výcviku v psychoterapii. Otázce spolupráce socialistických zemí v oblasti psychoterapie se věnuje patřičná pozornost. V historickém obrysu je shrnuto vše podstatné, co se událo na tomto poli, počínaje I. sympóziem socialistických zemí o psychoterapii v Praze v roce 1973 a konče pátým sympóziem konaným v Budapešti před třemi roky. Autor ovšem může referovat natolik zasvěceným způsobem proto, že sám byl jedním ze zakládajících členů pracovní skupiny pro psychoterapii a dlouhá léta se na její činnosti jako zástupce čs. odborníků podílí.

Oproti dvěma předcházejícím vydáním se podstatně zmenšil podíl pojednávající o výzkumu v psychoterapii. Jsou vynechány podrobnější ukázky studií výzkumu procesu psychoterapie i modelového výzkumu. To jistě neznamená nedocení metodologického aspektu v psychoterapeutickém výzkumu, ale spíše zdůraznění faktu, že Kratochvílova monografie slouží nejen jako vysokoškolská učebnice, ale i jako příručka k atestacím z psychiatrie, ke specializačním zkouškám z klinické psychologie a konečně v neposlední řadě i jako praktické kompendium pro provádění psychoterapie v terénu.

Jak jsme si již zvykli u prací S. Kratochvíla, jsou vždy opatřeny bohatým seznamem literatury, který rovnoměrně pokrývá celou oblast probírané látky. Také tentokrát je knížka vybavena zhruba 550 bibliografickými údaji, které již nejsou rozděleny podle dřívějšího schématu na literaturu domácí, cizojazyčné monografie a stati.

Učebnice psychoterapie vyniká opět všemi přednostmi, na něž jsme byli zvyklí u předchozích vydání. Je přehledná, in-

struktívni, bere ohľad na praktickú psychoterapeutickú činnosť a navyše je napsána kultivovaným a naprosto zrozumiteľným jazykom. V úvode sa hovorí, že príručka obsahuje len látku patriacu k obecné psychoterapii. Zde asi autorova skromnosť vedie k určitej nepresnosti: je sporné, či taková témata ako terapeutická komunita, skupinová psychoterapia psychóz alebo rodinná terapia sú obecné psychoterapeutické. Rozhodne je však Kratochvílova učebnica ďaleko viac zameraná na otázky obecné psychoterapie než pred dvoma rokmi uverejnená učebnica psychoterapie a reedukácie O. Kondáše a kolektívu, jejž ťžištie spočíva skôr v oblasti špeciálnej psychoterapie. Dá sa očakávať, že monografia S. Kratochvíla, ktorý sa stal už „klasikom“ našej psychoterapie, sa dočká ešte ďalšieho vydania. Predstavuje totiž učebnici veľmi dobre srovnateľnú s analogickými prácami predných svetových autorov. Ne náhodou bola preto v Poľsku uverejnená už v štyroch vydaniach.

P. Mohapl

G. A. Lienert

SCHULNOTEN — EVALUATION

Frankfurt am Main, Athenäum, 1987,
s. 441

Autor knihy prof. MUDr. G. A. Lienert, vedúci katedry psychológie na univerzite Erlangen-Nürnberg, je aj československým psychológom (a pedagógom) známy ako autor viacerých fundovaných príručiek, najmä Testaufbau und Testanalyse (1969), Konfigurationsanalyse (1973), a Verteilungsfreie Methoden (1986). Recenzovaná kniha o hodnotení školských známok vznikla zo série prednášok, ktoré ako hosťujúci profesor uskutočnil na Colgate-University v New Yorku a na Pedagogickom ústave viedenskej univerzity.

Základným východiskom celej knihy je téza, že školské známky predstavujú realizáciu nejakej výkonnostnej premennej a optimálne zachycujú výkony žiakov v predmete, ktorý učiteľ posudzuje. Z tejto definície ďalej vyplýva, že na školské známky — tak ako aj na testové skóre — sa dajú aplikovať tie isté kritériá pre kvalitu merania výkonu, totiž objektivita, reliabilita a validita. Množstvo spôsobov hodnotenia žiackeho výkonu a značná variabilita možných pedagogicko-didak-

tických situácií zas poskytujú mimoriadne bohatú paletu na kvantitatívnu evaluáciu školských známok, inými slovami bohatú paletu štatistických metód, ktorú prof. Lienert so svojou obvyklou rozhradenosťou a originalitou tu prezentuje.

Prvá kapitola je venovaná otázke klasifikácie ako škálovaniu nejakého (štatistického) znaku a jeho popisným charakteristikám; na to nadväzuje druhá kapitola o známkovaní ako o metrifikácii výkonu. Tu ide nielen o počet intervalov či stupňov na škálach, ale aj o transformácie rôznych druhov stupnic a o rôzne kritériá kvality udeľovania známok.

Tretia kapitola pojednáva o dvojiciach a n-ticiach známok: rôzne metódy merania korelácií, konfiguračná analýza, hľadania typov a profilov vo vysvedčeniach, a zaujímavý problém konfrontácie sebahodnotenia žiakov so známkovaním učiteľa. Štvrtá kapitola podáva prehľad o štatistických metódach pri porovnávaní nezávislých skupín žiakov čiže neskorelyovaných výberov, kde tiež masívne prevažujú neparametrické prístupy. Autor prezentuje rôzne situácie od dvoch skupín a jedného predmetu až po viac skupín a viac predmetov, vždy aj s rôznymi klasifikačnými sústavami; aj tu široko uplatňujú rôzne varianty Lienertovej KFA (konfiguračná frekvenčná analýza).

Piata kapitola sa zaoberá problémom opakovaného a paralelného známkovania. Ťžiškom je tu analýza zmien známok pod vplyvom rôznych faktorov, pričom klasickéj pre-a-po situácii sa venuje iba necelých desať strán, ale stretávame sa tu aj s otázkami testovania zmien vysvedčenia, a tiež zasa s komparatívnou klasifikáciou (samotný žiak, spolužiaci, a učiteľ). Pokračovaním je šiesta kapitola o sledoch (radoch) známok a o „Zeugnisbahnen“, čo by sa dalo preložiť ako „kanály“ či „tahy“, t.j. o vyjadrení, hodnotení a testovaní časových trendov, a to zasa so širokou metodologickou variabilitou, s rôznymi počtami termínov i predmetov. Ukážky tu končia longitudinálom so štyrmi meraniami z troch predmetov.

Siedma kapitola je venovaná špeciálnemu problému, totiž hodnoteniu písomných prác. Počínajúc rôznymi kritériami (napr. obsah a forma, alebo obsah, štýl a pravopis) a ich vážením pokračujeme cez meranie zhody viacerých examinátorov, a dostávame sa až po písomky pozostávajúce z niekoľkých rôznych položiek či úloh (bodovanie, škálogramy,